

STUDIA HISTORICA GANDENSIA

is een reeks overdrukken gepubliceerd door de Afdeling Geschiedenis van de Faculteit der Letteren en Wijsbegeerte van de Rijksuniversiteit te Gent.

Blandijnberg, 2, Gent (België)

STUDIA HISTORICA GANDENSIA

est une série de tirages à part publiée par la Section d'Histoire de la Faculté de Philosophie et Lettres de l'Université de Gand.

2, Blandijnberg, Gand (Belgique)

STUDIA HISTORICA GANDENSIA

is a series of offprints published by the Department of History of the Arts Faculty of the University of Ghent.

2, Blandijnberg, Ghent (Belgium)

STUDIA HISTORICA GANDENSIA

ist eine Reihe von Sonderdrucken, veröffentlicht von der Historischen Abteilung der Philosophischen Fakultät der Staatsuniversität Gent.

Blandijnberg 2, Gent (Belgien)

G 24 163

STUDIA HISTORICA GANDENSIA

UIT DE SEMINARIES VOOR GESCHIEDENIS VAN DE RIJKSUNIVERSITEIT TE GENT

216

W. PREVENIER

Motieven voor leliaardsgezindheid in Vlaanderen in de periode 1297-1305

Overdruk uit : *De Leiegouw*, XIX (1977), 273-288

GENT

1977

UNIVERSITEITSBIBLIOTHEEK GENT

000000595841

G 24 183

MOTIEVEN VOOR LELIAARDSGEZINDHEID IN VLAANDEREN IN DE PERIODE 1297-1305

In het politiek-militair konflikt tussen Vlaanderen en Frankrijk omstreeks 1300 rees voor vele bewoners van het graafschap Vlaanderen scherper dan ooit het probleem van de *politieke optie*. De keuze lag tussen enerzijds de trouw aan de onmiddellijke landvorst, graaf Gwijde van Dampierre en diens bestuursapparaat, anderzijds het sympatizeren (kollaboreren, van het standpunt uit der graafsgesinden) met het regime van de Franse koning, die vanaf 1297 Vlaanderen was binnengevallen en in 1300 nagenoeg volledig met militaire macht bezet had, en het direkt aan de Franse kroon onderwierp, althans tot 1305, toen Vlaanderen opnieuw het statuut van zelfstandig vorstendom verwierf.

Reeds de tijdgenoot koppelde aan deze keuzemogelijkheid een vaste terminologie, nl. die van klauwaards (of liebaards) en leliaards⁽¹⁾, « partij van de graaf » en « parti(e) du roy »⁽²⁾.

De genoemde faktievorming is omstreeks 1297 niet als een *deus ex machina* uit de lucht gevallen. Onder graaf Boudewijn IX (1194-1205) al, maar vooral na 1205 was in Vlaanderen de adel opgesplitst geraakt in aanhangers van de Franse en van de Engelse koning, o.m. als gevolg van het uitdelen van geldlenen⁽³⁾. In de loop van de 13de eeuw was deze tegenstelling (Frans-Engelse of Frans-Vlaamse « partijen ») met name ook naar de Vlaamse steden overgeheveld, vooral te Gent dan, waar b.v. een patrietische bovenlaag, die sociologisch dicht stond bij een bepaalde Vlaamse adel, geneigd bleek eveneens de kaart van de Franse koning te spelen, en

(1) F. FUNCK-BRENTANO, *Annales Gandenses*, Paris, 1896, 21; *twee pertien*, nl. de *lilyarte* en de *lyebarts* (H. VANDER LINDEN, W. DE VREESE, P. DE KEYSER, *Lodewijk van Velthem's voortzetting van den Spiegel Historiaal*, 1248-1316, KCG, in 4°, II, Brussel, 1931, 347-349).

(2) « Cil de Flandres qui ont esté de la partie le roy en la premiere guerre (= 1297-1305), et qui ne sont puis retournés... devers le conte de Flandres et sa partie » (Th. DE LIMBURG-STIRUM, *Codex diplomaticus Flandriae*, 1296-1325, II, Bruges, 1889, 287, anno 1316).

(3) G.G. DEPT, *Les influences anglaise et française dans le comté de Flandre au début du XIIIe siècle*, Gent, Paris, 1928, 155-173.

van hem alle (politiek) heil te verwachten⁽⁴⁾.

De bestaande publikaties, maar vooral de konfiskatie- en repressiedokumenten, en de lijsten van gevangenen, gevluchten en gijzelaars bewijzen de grote impact van de genoemde politieke opties om 1300. De motieven om over te stappen tot de leliaardspartij waren wel erg verschillend voor elk van de sociale groepen.

De adel: Het keuzeprobleem deed zich voor de Vlaamse adel in alle scherpste voor in het kader van de feodale structuren, toen in januari 1297 graaf Gwijde zijn feodale trouw aan de Franse koning opzegde. Krachtens het verdrag van Melun van 1226 waren de leenmannen verplicht de Franse koning te steunen bij dergelijk « verraad », maar het weigeren aan de graaf van de rechtspraak der pairs door Filips de Schone, ontsloeg hen van deze verplichting. Het gevolg was dat bij het begin van de vijandelijkheden, en wel tot en met de inname van Rijsel door de koning op 1 september 1297, de overgrote meerderheid van de Vlaamse adel nog aan Gwijdes zijde stond. De onderhandelingen om de kapitulatie van Rijsel openden echter de deur voor het straffeloos overlopen van velen, omdat de clausules de juridische basis leverden voor het opheffen van de feodale relatie met de graaf⁽⁵⁾. Verbruggen kon het totaal aantal adellijke leliaards op 265 ramen, nl. 100 ridders en 165 edelknappen, terwijl daar circa 150 graafgezinde ridders tegenover zouden staan. In de slag van Groeninge zouden minimaal 55 ridders en 32 edelknappen, in feite wellicht een 100-tal edellieden, aan Vlaamse kant gestreden hebben⁽⁶⁾.

Wat dreef al deze personen in het Franse kamp? Algemene motieven zoals de hoop op prestigieuze relaties in een door de koning bezet Vlaanderen. Daarnaast, in een aantal concreet-individuele gevallen, persoonlijke ruzies en wrok tegenover graaf Gwijde en diens familie, op grond van conflicten die tot een hele poos vóór 1297 kunnen opklimmen⁽⁷⁾. Het allerbelangrijkste motief voor de adel als groep ligt echter — dunkt me — in de economische noodsituatie waarin deze sociale groep naar 1300 toe begon te verkeren. WARLOP heeft overtuigend het chronisch en groeiend

(4) F. BLOCKMANS, *Het Gentsche Stadspatriciaat tot omstreeks 1302*, Antwerpen, 1938, 341-354.

(5) De mening van H. VAN WERVEKE, *Avesnes en Dampierre*, in: *Alg. Gesch. der Ned.*, II, 1950, 324, die van meet af aan de adel in het leliaardskamp zag, werd genuanceerd door J.F. VERBRUGGEN, *De Slag der Guldensporen*, Antwerpen, 1952, 215-218. Over het verdrag van Melun, zie DEPT⁽³⁾, 177-178.

(6) VERBRUGGEN, *Slag*, 225-226 en 236.

(7) VERBRUGGEN, *Slag*, 215-16.

geldgebrek van de adel op het eind van de 13e eeuw aangetoond, en dat deze crisis essentieel gekoppeld was aan de verbrokkeling (en reductie) van de patrimonialia en aan de devaluatie van nominaal onveranderlijk gebleven cijzen en interesten, zodat de koopkracht van de edelen teruggevallen was op 1/4e of 1/5e⁽⁸⁾. Het ontbreken van een stevige intellectuele vorming hield de adel tegelijk verwijderd van administratieve ambten; met het uithollen van hun economische basis om 1300, bleef hun nog slechts hun militair potentieel over. Het verbaast dan ook niet dat ze in 1297-1302 praktisch gedwongen zijn hun militaire diensten te « verkopen » aan een van de beide politieke kampen, al was ook die betekenis erg teruggelopen door de opmars van de stedelijke milities⁽⁹⁾. M.a.w., de adel was een sociaal erg kwetsbare groep, die moeiteloos aangelokt kon worden met geld en het schenken van gronden.

Deze « uitwijkmogelijkheden » werden door de adel in de jaren 1297-1302 inderdaad ruimschoots benut. De Franse koning en zijn vertegenwoordigers in Vlaanderen zagen van hun kant in de adel van bij het begin van het konflikt een te « veroveren » groep. In juni 1297 vaardigt Filips de Schone een maatregel uit voor Maria, Vrouwe van Mortaigne, die als karakteristiek gezien mag worden voor zijn algemeen beleid en zijn berekeningen: alles wat de *damoiselle* bezat aan erven en gronden, houdt ze voortaan van de koning met dezelfde rechten als haar voorgangers ze hielden van de graven; ze mag vrij huwen, maar niet met « vijanden » van de koning (klauwaards); alle goederen van haar leenmannen die tegen de koning in opstand zouden komen, zullen te haren voordele gekonfiskeerd worden⁽¹⁰⁾. M.a.w. het gaat om het kreëren van een materiële belangen sfeer enerzijds, het bedreigen met konfiskatie bij ontrouw anderzijds. Het proces heeft zich op ruime schaal voltrokken, en hoogst waarschijnlijk tonen de bronnen slechts een fractie van deze operatie.

Een eerste methode bestond erin Vlaamse edelen, wegens hun loyale houding tegenover de Franse koning te belonen met geldlenen en jaarrenten op de door de koning gekonfiskeerde Vlaamse grafelijke schatkist, hetzij als compensatie voor geleden schade vanwege de klauwaards, hetzij als vergoeding voor bewezen diensten. Tussen 30 november 1298 en 21 juni 1301 werden 29 lenen toegekend⁽¹¹⁾ aan de edelen Ansel Aigremont⁽¹²⁾,

(8) E. WARLOP, *The flemish nobility before 1300, Part I, Historical study*, vol. I, Kortrijk, 1975, 296-298.

(9) WARLOP, *o.c.*, 321-23, 310-II.

(10) Archives Départ. du Nord, Rijsel, B 1563, 59 r°.

(11) Onze informatie terzake komt uit het register, ADN, Rijsel, B 1563, nl. f° 46 r° - 71 v° (f° 1 r° - 17 is minder goede kopie ervan), dat fragmentair werd

Andreas en Galterus de Autreche, Willem van Bolinghem, Philippe⁽¹³⁾ en Pierre⁽¹³⁾ ⁽¹⁴⁾ du Breuc, Robrecht Broiart (twee maal), Jan van Caedzant, Gautiers du Chastiel, Jan van Choiseul, Hues de le Court, dame Beatris Crezeke, Jan van Dampierre, Walter van Halewijn⁽¹⁵⁾, Jan van Hangelst⁽¹²⁾ ⁽¹⁶⁾, Michiel van Harnes, Boudewijn en Jan⁽¹²⁾ ⁽¹⁶⁾ van Haveskerke, Boudewijn⁽¹⁶⁾ en Jan⁽¹²⁾ van Hazebroek, Rogier van Lichtervelde⁽¹⁵⁾, Jakob van Lokeren⁽¹⁷⁾, Pieter Lorible, Lonis van Moerkerke⁽¹⁵⁾, Jan van Praat⁽¹⁵⁾ ⁽¹⁸⁾, Hendrik van Rozebeke, Wautiers fil Weitin en Boudewijn van Wendin⁽¹⁶⁾.

Een tweede methode was die, dat de koning leliaards beloonde met

uitgegeven door E. DE COUSSEMAKER, *Confiscations dans la Flandre Maritime sous Philippe le Bel*. Bull. Comité Flamand de France, VI (1872-75), 120-158. Het dossier, dat vooral konfiskaties van klauwaardsgoed door de koning ten voordele van leliaards bevat, is kodikologisch en inhoudelijk een losstaande entiteit in het register, en dus blijkbaar systematisch aangelegd, kort na 1302, door de Vlaamse grafelijke administratie (het zit in dat archief), met het oog op restitutie (?). De 29 lenen vindt men of bij DE COUSSEMAKER, of in ADN, B 1563, 48rv., 49v, 50rv, 51v, 52v, 53rv, 54r, 58r, 59v, 62r, 64r, 65r en 66r, of in Archives Nationales, Parijs, J 1020, A, 15. Zie ook nog konfiskatierekeningen: J. DE SMET, *Les comptes des confiscations de biens opérées par ordre du comte de Flandre à Courtrai et dans la chàtellenie, 1304-1305*, Hand. G.O.K.K., n.r., X (1931), 210-228.

- (12) Komt ook voor in de lijst van de leliaards in dienst van koning uit 1302 (*Recueil des Hist. de France*, XXII, 765-66); VERBRUGGEN, *Slag*, 222-23.
- (13) Niet hij zelf, maar wel leden van zijn familie komen voor op de lijst van leliaards uit de kasselrij Kassel (ADN, Rijsel, B 1292-4198, niet feilloos uitg. in DE COUSSEMAKER, o.c., 162-66). VERBRUGGEN, *Slag*, 220, n. 3, bepaalde *terminus post quem* op 11 juli 1302; ik meen dat de vermelding van 2 personen die *morurent a Courtrai* de *t. ante quem* op de volgende veldslagen, nl. aug. 1304 (arg. ex silentio), mogelijk maakt.
- (14) Dit geldleen van 75 lb. t., ontvangen in febr. 1300, wordt in febr. 1302 door de koning omgezet in een rente op het gekonfiskeerde bezit van klauwaard J. Blethi (A.N., Parijs, J 1020 A, N° 16).
- (15) Komt ook voor in de lijst van edelen gevangen genomen op de Vrijdag van Brugge (18 mei 1302), blijkens de Brugse stadsrekeningen (J. DE SMET, *De gezindheid van de Vlaamse ridders in 1302*. Biekerf, LI, (1950), 145-47; J. COLENS, *Le compte communal de la ville de Bruges, 1302*, Brugge, 1886, 85-88 en 220-222); VERBRUGGEN, *Slag*, 223-24.
- (16) Komt ook voor op de lijst van leliaards uit de kasselrij Kassel (DE COUSSEMAKER, o.c., 162-66, uit 1302-1304 ⁽¹³⁾).
- (17) VERBRUGGEN, *Slag*, 220, n. 2, meent dat dit niet zeker een leliaard is; naar analogie van de andere teksten mag dit vermoeden toch wel erg groot geacht worden.
- (18) Deze was in 1297 (beleg van Rijsel) nog aan de grafelijke kant (VERBRUGGEN, *Slag*, 217).

gronden, huizen e.a. goederen die gekonfiskeerd waren op klauwaards in Vlaanderen. 25 dergelijke dossiers tussen november 1297 en 25 juli 1299 betreffen volgende Vlaamse edelen⁽¹⁹⁾: Jean du Bois⁽¹⁶⁾, Walter van Broekburg, Philippe de Chastelers, Oudard de Cramailles, Hues dit le Flament, Daniel van Ghines, Adam Gourle, Gillis van Haveskerke, Jan⁽¹²⁾ en Simon⁽¹²⁾ ⁽²⁰⁾ Lauwaert, Willem van Mosser, Walon Paeile, Boudewijn⁽¹²⁾ ⁽¹⁶⁾ ⁽²¹⁾ en Jan⁽¹⁶⁾ de le Plancke, Jan Plateil⁽¹²⁾ ⁽²²⁾, Boudewijn Prijm, Michiel Renerus of Reniers, Wautier Ronne⁽¹²⁾, Boudewijn Stier, Boudewijn van Zegerscappel, Christina, Hendrik⁽¹²⁾ ⁽¹³⁾ Jan⁽¹²⁾ ⁽¹⁶⁾ Willart⁽¹⁶⁾ en Willem⁽¹²⁾ van Zoutenaiae.

Aan het leliaardskarakter van alle opgesomde begunstigten hoeft niet getwijfeld te worden; de schenkingen worden expliciet als gunsten voor bewezen diensten voorgesteld, en een groot aantal van de voormelde edelen komt voor in expliciete lijsten van leliaards⁽¹²⁾ ⁽¹⁶⁾.

Een tweede materiële belangensfeer voor de adel, naast het aanlokken via schenkingen, is het aanwerven van de adel als militairen. VERBRUGGEN heeft overtuigend aangetoond dat een aantal edelen die in het begin van het konflikt, in 1297, nog aan de zijde van de Vlaamse graaf streden, in de daarop volgende maanden overliepen naar het Franse kamp. Voor ten minste een 225 adellijke leliaards was dienst in het Franse leger, met de daaraan verbonden inkomsten en voordelen, hét middel om het doffe blazoen van de materieel verarmde groep enigszins op te poetsen⁽²³⁾.

Stedelingen: Terwijl bij de adel de materiële nood wellicht domineerde, werd de politieke optie van de bewoners van de Vlaamse steden omstreeks 1300 veeleer bepaald door politieke en sociale berekeningen en door welbegrepen opportunisme. Sinds de opstanden van 1279-1281 in de grote Vlaamse steden, Gent, Brugge en Ieper, stond om *sociale* motieven een steeds bewuster volksklasse lijnrecht tegenover een aantal oligarchieën van het gegoede patriciaat die de schepenbanken monopoli-

(19) Te vinden in DE COUSSEMAKER, *o.c.*, en ADN, B1563, 48 v°, 55 r°, 56 r°, 57 v°, 59 r°, 60 r°, 61 r°.

(20) Woont in Veurne-stad. Op 9 mei 1295 werden zijn goederen ter beschikking gesteld van de graaf van Vlaanderen in de kasselrijen Kassel, Veurne en St.-Winoksbergen (C. WYFFELS, *Inventaris van de oorkonden der graven van Vlaanderen, Rijksarchief te Gent*, Gent, s.d., 56-57, nrs. 198 en 202-204), en in de kasselrij Kassel (Ibid., 56-57).

(21) Heer van Thiennes, Steenbecque en Henchin.

(22) Komt tevens voor als deelnemer (aan Vlaamse kant) aan de slag van Groeninge (VERBRUGGEN, *Slag*, 234). Is het dezelfde?

(23) VERBRUGGEN, *Slag*, 217, en lijsten op pp. 219-224 en 239-246.

zeerden. Na 1281 gingen een aantal *politieke* spanningen zich steeds duidelijker aftekenen. Enerzijds tussen de Franse koning en de Vlaamse graaf, om het punt van de vele direkte tussenkomsten van de koning in de interne Vlaamse politiek. Anderzijds de konfliktsituatie tussen de Vlaamse graaf en de gevestigde stadsmagistraten om het thema van de stedelijke autonomie. Resultaat was de koppeling van de sociale en politieke opposities. Het establishment van het stedelijke patriciaat koos resoluut het kamp van de leliaards en dat van de Franse koning. De volksklasse, nl. de ambachten en neringen, maar ook een meer gegoede groep die tot nog toe uit de leidende posities door de gevestigde macht geweerd was, koos de zijde van de Vlaamse graaf ⁽²⁴⁾.

De gebeurtenissen van 1297-1302 in Gent tonen deze machtsgroepen aan het werk, en maken het mogelijk de omvang van hun aanhang en hun trefkracht te meten. Tot januari 1297 zat het traditionele patriciaat economisch stevig in het zadel, en oefende het zijn macht verder uit via het politieke kanaal van de schepenenbank van de zogenaamde oude XXXIX ⁽²⁵⁾. Maar vanaf 1294 al poogden koning en graaf het college naar hun hand te zetten. In januari 1297 grijpt Gwijde van Dampierre de kans om de zittende XXXIX af te zetten en te vervangen door een nieuw college van XXXIX, dat hem gunstig gezind is, en overwegend samengesteld uit patriciërs die het oneens waren met het traditionele patriciaat. In april 97 worden de oude XXXIX formeel afgezet, aangehouden of op de vlucht gedreven; hun bezit wordt gekonfiskeerd. Wanneer echter Karel van Valois op 8 mei 1300 Gent militair veroverd, wordt het oude gezag geres-taureerd en komen de gevluchte leliaards hun plaatsen in Gent opnieuw bezetten. Toch blijven de nieuwe XXXIX tot 1 juni 1301 aan het bewind, o.m. omdat een aantal van hen kennelijk naar het Franse kamp overliepen. Met de Guldensporenslag is het lot van de leliaardspartij in Gent echter definitief bezegeld ⁽²⁶⁾.

De spekulaties van de stedelijke leliaards zijn duidelijk. Ze vormen een politieke minderheid in de stad, die om zich te kunnen handhaven als heersers, een beroep doen op een externe macht. De Franse koning had deze groep naast adel en ambtenaren nodig om in Vlaanderen een Franse partij op de been te brengen, om zijn interventiepolitiek psychologisch te legitimeren.

(24) VAN WERVEKE, *Avesnes*, 313-323. Het precieze detail van de feiten vindt men nog het best in J. VUYLSTEKE, *Uitleggingen tot de Gentsche Stads- en Baljuwrekeningen*, 1280-1315, Gent, 1906, 1-14 en 23-91.

(25) Over het optreden der oude XXXIX, hun machtsmisbruik en het verzet ertegen, zie VUYLSTEKE, *Uitleggingen*, 73-91.

(26) BLOCKMANS ⁽⁴⁾, 362-374.

Om het aansluiten bij de leliaardsfaktie resp. aantrekkelijk of absurd te maken, hebben koning en graaf in 1297-1302 een reeks daartoe geschikte middelen gehanteerd.

Dadelijk na de breuk in januari 1297 startte graaf Gwijde in Gent met de afbouw van de patrimonia van de Gentse leliaards. Tussen 7 januari 1297 en 8 mei 1300 worden talrijke goederen van Gentse leliaards gekonfiskeerd binnen en buiten Gent ten voordele van de graaf⁽²⁷⁾, tussen 8 april 1297 en 14 april 1298 een reeks andere van hun goederen ten behoeve van een aantal klauwaards⁽²⁸⁾. Daartoe worden zelfs bezitsinventarissen opgesteld⁽²⁹⁾. De macht over de stadsbodem, traditionele pijler van het gezag der erfachtige lieden, werd zodoende ondermijnd. Ook inkomsten, zoals de Gentse tol, werden aan leliaards ontnomen⁽³⁰⁾. Verder werden omstreeks 8 maart 1297 heel wat Gentse leliaards door de graaf gevangen gezet en werden vele huizen van gearresteerden of gevluchten geplunderd⁽³¹⁾. Tegenzetten bleven niet uit. Reeds op 8 maart 1297 beloofde de Franse koning aan 19 Gentse leliaards de vermindering van hun patrimonia in de toekomst te zullen herstellen door restituties⁽³²⁾. Op 11 maart 1298 gaf de koning aan een 60-tal van zijn Gentse aanhangers formeel de verzekering hun voorrechten en functies te zullen herstellen, en stelde hij hen onder zijn bescherming⁽³³⁾. Naarmate het Franse leger met succes Vlaanderen binnenviel, vanaf juni 1297, werd dit fata morgana steeds realistischer. Inderdaad laat de koning niet na, vanaf november 1297 aan tal van leliaards in Vlaanderen goederen uit te delen, voornamelijk gekonfiskeerd op klauwaards, in het al door hem veroverde gedeelte van het graafschap⁽³⁴⁾. Deze konfiskatietechniek werd ook, in omgekeerde zin, door de graaf gehanteerd, maar die kreeg het steeds moeilijker⁽³⁵⁾; toen in mei 1300 geheel Vlaanderen in Franse hand kwam, had de koning terzake volledig vrij spel, en konden de leliaards de opgelopen schade grotendeels verhalen op de tegenpartij. De gevluchte Gentse leliaards hadden zelfs al vóór de verovering van Gent, op 8 mei 1300, steun van de koning ontvangen, o.m. via jaarrenten, zoals Willem Rijnvisch er een genoot vanaf

(27) *IBID.*, 515-517.

(28) *IBID.*, 512-515.

(29) *IBID.*, 517-520: voor gevluchte leliaard Gilbert Utenhove.

(30) Op 1 mei 1298 ontnomen aan Jan Damman: ADN, Rijsel, B1336, n° 4072.

(31) A.N., Parijs, JJ, 54A, f° 29 v° - 30 r° (BLOCKMANS⁽⁴⁾, 363, n.2 en 364, n.2).

(32) A.N., Parijs, JJ 54A, f° 29 v° - 30 r° en JJ53, f° 86 (BLOCKMANS, 365, n. 1).

(33) AN, Parijs, JJ 54A, f° 29 r° (BLOCKMANS, 370, n. 1).

(34) Vooral bekend via het dossier ADN, Rijsel, B1563, dat boven besproken werd (cf. noot 11). Oudste vb. cf. boven: Paëile.

(35) Vb. in DE COUSSEMAKER⁽¹¹⁾, 159-161.

januari 1298, wegens bewezen diensten⁽³⁶⁾. Een grootscheepse restitutie-operatie ten gunste van de Gentse eliaards heeft in oktober-november 1301 plaatsgevonden, door het toestaan van leningen uit de koninklijke schatkist, met het oog op de wedersamenstelling van hun patrimonium⁽³⁷⁾. Het lokaas van materiële voordelen en politieke promotiekansen bleek sukses te hebben. Het is typerend voor de sfeer van kollaboratie, corruptie, afrekening onder aloude tegenstanders, profijtjacht, die deze jaren gekenmerkt zullen hebben, dat de Gentse patriciër Wasselin van Haec, wiens goederen aanvankelijk wegens klauwaardsgezindheid door de Fransen gekonfiskeerd werden⁽³⁸⁾, en die lid was van de nieuwe XXXIX⁽³⁹⁾, op 26 juni 1299 van de koning restitutie kreeg voor die goederen⁽⁴⁰⁾, blijkbaar dus overgelopen was, en, erger nog, als deskundige, vertrouwd met milieu en bezittingen van zijn vroegere klauwaards-vrienden, tussen 12 juli en 13 november 1302, samen met Jan Willebard, door de koning aangesteld wordt om goederen van klauwaards op te sporen in Frankrijk⁽⁴¹⁾. De man beëindigde deze weinig morele loopbaan als rijkste burger van Parijs⁽⁴²⁾.

Na de slag van Groeninge werden de eliaardsgoederen opnieuw gekonfiskeerd, werden vele eliaards vermoord of opgesloten, of vluchtten ze naar Frankrijk toe. Voor de koning lag in dit laatste het voordeel van het aanleggen van reservekrachten in de Frans-Vlaamse oorlog, die in 1302 lang niet beëindigd was. Daartoe diende de Franse schatkist deze gevluchten wel financieel te ondersteunen⁽⁴³⁾. Wat er verder met deze groep geschiedde, zal ik in een latere studie onderzoeken.

De grote volksmassa van de Gentse ambachten behoorde in de gehele episode tot de klauwaardstrekking. De eliaards behoorden overwegend tot het gegoede patriciaat⁽⁴⁴⁾. Toch zijn er heel wat schakeringen qua bezitsklasse bij deze laatste groep aan te wijzen. De bedragen van de verliezen

(36) A.N., Parijs, Trésor des Chartes, J 423, n° 27 (BLOCKMANS⁽⁴⁾, 225, n. 6).

(37) J. VIARD, *Les Journaux du Trésor de Philippe le Bel*, Parijs, 1940, kol. 769-788, n° 5287 à 5409; BLOCKMANS⁽⁴⁾, 371 n. 3; VERBRUGGEN, *Slag*, 239-242.

(38) F. BLOCKMANS, *Peilingen nopens de bezittende klasse te Gent omstreeks 1300*, II, *Belg. Tijdschr. Phil en Gesch.*, XVI (1937), 651-664.

(39) BLOCKMANS⁽⁴⁾, 464.

(40) VIARD⁽³⁷⁾, kol. 441, n° 2.893.

(41) A.N., Parijs, JJ 36, f° 10 v° (BLOCKMANS⁽⁴⁾, 232, n. 5).

(42) Vermeld in 1313: BLOCKMANS⁽⁴⁾, 381; BLOCKMANS⁽³⁸⁾, 659; J.A. BUCHON, *Livre de la taille de Paris en l'an 1313*, Paris, 1827, 12.

(43) BLOCKMANS⁽⁴⁾, 374-378.

(44) De lijst der omstreeks 8 mrt. 1297 te Gent aangehouden eliaards omvat slechts 6 *gent de mestier* tegen 55 patriciërs (ADN, Rijsel, B 1336-4348 bis).

geleden door gevluchte Gentse leliaards, waarvoor de koning renten tegen de penning 15 uitkeerde van augustus 1302 tot december 1309, lopen inderdaad zeer uiteen, nl. van 301 lb. par. bij Zeger ser Jordaans, tot 5.188 lb. par. bij Jan Willebart; vergelijk dit met de 60 lb. schade van ambachtsman Jan Comer⁽⁴⁵⁾. Weliswaar is de schadeloosstelling niet noodzakelijk recht evenredig met de totale omvang van hun patrimonium, maar toch wijst het gegeven op een grote spanningscoëfficiënt terzake.

Tenslotte rijst het probleem van de numerieke betekenis van de Gentse stedelijke leliaards. Om dit punt te benaderen, zullen we een overzichtstabel van deze mensen samenstellen.

GENTSE LELIAARDS IN 1297-1302⁽⁴⁶⁾

Agatenzoon, Aachtenzoon (Filips): Ka; schepen 1262 en 1284 (BLOCKMANS, 458-60). — Alini (Pieter): A (familielid van leliaard). — Alini, Alain (Simon, zoon van): V, M, 6 39. — Ansebeke (Willem van): M. — Backere (Jan de): M. — Bart (Hendrik): M. — Berghe (Clais van de): A; lid van ambacht. — Bette (Coppin): A (familielid van leliaard). — Bette (Jan): Kd, 039. — Bette (Symon): A. — Bette (Willem): A. — Braem (Boudewijn): Ka, eigenaar in Axel-amb. 1293 (BLOCKMANS, 414). — Broesche, Brus, Brus (Gilbert): V, M, 039. — Broesche, Brus (Hendrik): A, 039; schepen 1294 (BLOCKMANS, 461). — Brune (Hendrik de): A. — Brune (Jan de): M. — Buuc (Jordaan): Ka, A, verloor toen 500 lb. (BLOCKMANS, 363, n. 2); schepen 1286. — Cammerstrate (Ogier van der): Ka. — Campis (Volker de): M, L, R (36 lb. in 1316: R. FAWTIER, *Comptes du Trésor*, 1296-1477. Rec. Hist. France, Doc. Fin., II, Paris, 1930, 42, n° 711). — Celienzoon (Antoon van): Ka, A, 039. — Celienzoon (Everaard ver): Kd, M, R (1302), gevlucht (?) naar Parijs. — Celienzoon (Jan ser Niklaas ver): A, M, R (1303). — Celienzoon (Niklaas ver) (Van de Putte): Ka, d; V, 039. — Coieghem (Jan van): A; lid van ambacht. — Comer (Jan): A, M, R (1302); lid van ambacht. — Cranekins (Wasselinus): M. — Cranekins (Willem): A. — Damman (Jan): ontvangt van Fr. kon. tol v. Gent, ontnomen aan klauwaard, 1.3.1298 (A.D.N., Rijsel, B1336-4072). — Diederik (Jan, zoon v. Simon, zoon v. heer): A. (familielid v. leliaard). — Douc Bouche (?) (Boudewijn): M. — Doucebranche (Denijs): M, R (op 23.4.98 voor in Champagne gekonf. lakens: VIARD, *Journ. Ph. le Bel*, k. 40, n° 215). — Echequier (Johannes

(45) BLOCKMANS⁽⁴⁾, 375-378.

(46) Oplossing der sigla in deze tabel: K = konfiskaties, a: uit lijst goederen van leliaards te Gent s.d. (7 jan. 1297-8 mei 1300), BLOCKMANS, 515-16; b: analoge lijst buiten Gent zelfde datum (ib., 517); c: analoge lijst buiten Gent s.d. (8 apr. 1297-8 mei 1300), R.A. Gent, Oork. gr. v. VI., Chron. suppl., 395; d: analoge lijst buiten Gent s.d. (8 apr. 1297-14 apr. 1298), BLOCKMANS, 512-15. — A: Arrestatielijsten Gentse leliaards s.d. (ca. 8 mrt. 1297), A.D.N., Rijsel, B 1336, n° 4348 bis en 19.026; R.A. Gent, Oork. gr. v. VI., Chron. suppl., 218. — V: lijst leliaards aan wie door Fr. kon. vergoedingen beloofd worden wegens verliezen, 8 mrt. 1297 (BLOCKMANS, 365, n. 1). — M: lijst van 62 medestanders van Fr. kon., met toezegging van restitutie van al hun rechten en ambten (ib., 370, n. 1). — L: leningen op Fr. schatkist aan Gentse leliaards 14 okt.-7 nov. 1301, om hereditas te herstellen (ib., 371; VIARD⁽³⁷⁾, k. 772-88). — R: renten op Fr. schatkist (BLOCKMANS, 375-78). — O 39: lid leliaardsschepenbank oude 39, tussen 7 jan.-8 apr. 1297 (ib., 462-63). — N, 39: nieuwe 39, tussen 8 apr. 1297-1 jun. 1301 (ib., 463-64).

del) : M. — Foro, dictus le vairier (Willem de) : M, Gents clericus. — Gardin, Jardino (Jehans dou) : M, 039. — Gardin, (Volker dou) : A (als broer van vorige). — Gerelmszoon (Jan f. Boudin) : A, 039; vader handelaar op Eng. (BLOCKMANS, 212). — Grote, Grand (Godfried de) : M. — Grote (Willais de) : A. — Haec, de Puteo (Boudewijn) : A, M, R (140 lb. in 1316 : FAWTIER, 43, n° 730) ; 039. — Haec (Hendrik) : V, M, R (jan. 1303) 039. — Haec (Joris) : M, R (jan. 1303). — Haec de Puteo, (Wasselinus) : A, M, R (24 lb of meer in 1322-25 : J. VIARD, *Journ. Trés. Charles IV*, Paris, 1917, k. 121, n° 577, k. 1316, n° 8.072) ; gekonf. als klauwaard in Frk., maar gerestit. dor kon 26-6-99 (VIARD, *Journ. Ph. le Bel*, k. 441, n° 2893) ; toezichter voor konf. v. VI. klauwaards in Frk. ; in 1313 rijkste burger van Parijs (BLOCKMANS³⁸), 651-664 ; juni 1324 : *draperius et civis Parisiensis* (VIARD, *Journ. Trés. Ch. IV*, k. 905, n° 5423 ; N 39. — Hannot, Annoti (Jan, Jan f.) : V, M. — Hede(Jan van den) : A. — Herman (Lennoot) : A ; lid van ambacht. — Huus, (Maison (Filips van den)) : A. — Huus (Godfried van den) : R (94 lb, verkocht 1316 : FAWTIER, *Comptes*, 42, n° 730). — Idierszoon (Godfried ser) : V, M, R (81 lb. in 1302-6), 039. — Ingehe, = Langele (?) (Weitin) : A. — Jonge (Godfried de) : M. — Jordaans (Jan, zoon) : A. — Jordaans (Zeger ser) : M, R (20 lb. aug. 1302, verkocht à Parijs burger juni 1306), gevluht (?) naar Parijs (BLOCKMANS, 375, n. 8). — Kerkhove (Gerelm, zoon v. Jakob v.d.) : A (als zoon v. volgende). — Kerkhove, Atrie (Jakob van de) : K d, M, O 39. — Kerkhove (Jan van de) : R (48 lb., 1302-1306). — Kerkhove (Pieter van de) : Ka, d ; V, M, R (141 lb., jan. 1303), O 39. — Kerkhove (zonen van Pieter v.d.) : A (als zonen van vorige). — Klerk, dictus Clericus (Filips de) : M. — Lake (Boudewijn van der) : graf. ontvanger voor saneren Gentse sted. financiën 1288 (BLOCKMANS, 300) ; A, O 39. — Lake (Diederik van der) : A. — Lake (Godfried van der) : A. — Langele, Langle (Wautier) : A. — Lathomi (Jakob) : Gents handelaar ; ontvangt schadeverg. uit Fr. schatkist op 23-4-98 wegens in Champagne gekonfisk. lakens (VIARD, *Journ. Ph. le Bel*, k. 40, n° 215). — Leeuw, = Leen ? (Pieter de) : A (als familielid v. Ieliaard), M. — Lieve (Hendrik) : M. — Loche (Hannekin van de) : A (als familielid v. Ieliaard, nl. Bouche ?). — Machon (Jakob dictus le) : M. — Maes, Masch (Hughe) : M, O 39, echtg. v. Cecilia, † vóór 11-3-98. — Maes (Jordaan) : A. — Margrietenzoon (Pieter) : A. & (Volker, ser) : Ka, schepen 1278, 86 (BL., 459). — Markiet (Willem dou) : A (als familielid v. Ieliaard). — Merham (Gilbert uter) : M, R (37 lb. aug. 1302, verkocht in 1340, ib., 377). — Merham (Godfried Uter) : V, M, ontvangt schadeverg. uit Fr. schatkist op 23-4-98 wegens in Champagne gekonf. lakens (VIARD, *Journ. Ph. le Bel*, k. 40, n° 215) ; R (100 lb., dec. 1309), O 39. — Merham (Jan uter) : Kd, M, R (120 lb, na 1302), O 39. — Minne (Coppin) : A (als familielid v. Ieliaard). — Minne (Hendrik) : Kc, V, M. — Minne (zoon van Hendrik) : A (als familielid v. Ieliaard). — Moenec (Hor. de) : M. — Mote (Boudewijn van de) : A (als familielid v. Ieliaard). — Mote (Jan van de) : M. — Mote (Lennoot van de) : M. — Muntre (Boudewijn de) : A. — Nevekin (Mikiel) : A (als familielid v. Ieliaard). — Noise (Jan) : M. — Odenghem (Alexander van) : M. ; clericus van stad Gent. — Overleie (Gerelm, zoon van Jakobus) : A. — Overleie (Jan van) : M, R (94 lb. in 1322-25 : VIARD, *Journ. Ch. IV*, k. 122, n° 577, k. 1317 n° 8072, en in 1337-38 (J. VIARD, *Journ. Trésor Philippe VI*, Paris, 1899, p. 865, n° 5193 en p. 917, n° 5772). — Overleie (Willem van) : K a. — Overleie (Willem, zoon v. Willem van) : A (als zoon van vorige). — Pape (Boudewijn de) : M ; O 39. — Pape (Hendrik de), van Overleie : A (als familielid v. Ieliaard). — Pieters (Boudewijn ser) : K a, O 39. — Pisseniers (Jan de) : A. — Pitte (Clais van de) : maistre, A (in feite gevluht), zoon van Ieliaard Jan. — Pitte (Jan van de) : drapier 1281 (BLOCKMANS, 511), O 39. — Pitte, Puch (Simon van de) : K b, c ; V, M, R (156 lb. in 1302-06), O 39 ; † vóór 11-3-98. Zie ook C. WYFFELS, *Inventaris oork. graven v. Vl.*, s.d. ,82). — Poule (Jan van) : A ; lid van ambacht. — Rijm (Gossuin) : A (als familielid van Ieliaard). — Rijm, Rymne (Hendrik) : O 39 ; Gentse drapier 1292 (BL., 258). — Rijnvisch (Filips) : K d ; M, O 39. — Id. (Hendrik) : A, O 39. — Id., (Jakob) : Ka, A, N 39. — Id., (Willem) : R (20 lb. in 1298 : A.N. Parijs, J 423, n° 27) ; A ; verjaagd uit Gent (BLOCKMANS, 225). — Sint-Baafs (Matthijs van) : Ka, M, L, O 39. — Slotte (Jan van de) : A (als familielid van Ieliaard). — Spiegele (Boudewijn van den) : M, schepen 1276, 1280-81 (BLOCKMANS, 459) ; stadsontvanger voor graaf, 1280 (id., 300). — Spiegele (Gilbert van den) : A (als familielid van Ieliaard). — Spiegele (Hendrik van den) : V, M, L, R (159 lb, in 1302-1306), O 39. — Spiegele (Jan van den) : R (ca. 1302, waarvan 13 lb. verkocht in 1313 : Ch. V. LANGLOIS, *Registres perdus des archives de la Chambre des Comptes de Paris*, Paris, 1916, 307, n° 587). — Spiegele, Speculo (Wasselin v.d.) : A, M, L, O 39). — Uten Boomgaarde (Jan) : L. — Utendale, de Valle (Filips jr.) : A, V, M, R (41 lb. in aug. 1302). — Utendale (Filips sr.) : Kb, c, V, M, R (182 lb. in 1302-6), O 39, † vóór 11-3-98. — Uten Dale (Johannes, dictus Parvus) : R (29 lb. aug. 1302) ; blijkbaar gevluht naar Parijs, in mei 1317 drapier te Parijs (BLOCKMANS, 375) ; zijn brier Willem is scholaster te Parijs. —

Uten Hove, de Curia (Boudewijn) : K a, b, d, V, M, R (30 lb. verkocht in 1305 : LANGLOIS, *Registres*, 291, n° 420) ; O 39, echtg. v. Elisabeth. — Uten Hove (Gilbert) : Ka ; inventaris van zijn te konfiskeren goederen 1297-1300 in BLOCKMANS, 517-20 ; V, M, L, O 39, broer van Philips en Jan ; zoon van Jan. — Uten Hove (Jan, zoon v. Boudewijn) : M, N 39. — Uten Hove (Jan, zoon van Jan) : M. — Uten Hove (Pieter, zoon van Pieter) : A. — Uter Volrestrae (Boudewijn) : A. — Uter Volrestrate (Gerelm) : Kd, V, M, O 39. — Uter Volrestrate (Hannoet) : O 39. — Uter Volrestrate (Pieron, zoon van) : A (als familielid van leliaard). — Valenchienes (Jan van) : A. — Veldstrate, Velde, Platea de Velde (Volker van) : A (gevlucht). — Veldstrate (Zeger van) : O 39. — Velseke (Jan van) : A ; lid van ambacht. — Verbeke (Boudewijn) : M. — Vermariënzoon, f. Fauceri (Gilbert) : Kd, V, M, O 39, zoon van volgende. — Vermariënzoon (Volker) : Ka ; vader van vorige. — Viskere (Jan de) : A. — Volkerszoon (Jan ser Mariënzoon) : M, R (45 lb. in aug. 1302). — Vos (Arnulf de) : A. — Vos, li Rous (Boudewijn de) : A, O 39. — Wasselinszoon, filius Wasselini (Willem ser) : V, M, O 39. — Willebaert (Jan) : Kd, V, M, L, R (345 lb. aug. 1302), O 39 ; BLOCKMANS, 374, 653, 656. — Willebaert (zoon van Jan) : A (als zoon van vorige). — Zwijnaarde (Boudewijn van) : Kb, M, O 39. — Zwijnaarde (Willem van) : A.

In totaal hebben we hier 140 personendossiers verzameld. De kans is groot dat we daarmee de hand legden op nagenoeg de hele aktieve leliaardsgroep. De lijst die de koning op 11-3-98 liet aanleggen van hem trouw gebleven Gentenaars, en die vrij volledig lijkt (de prominenten staan op kop, de meelopers achterop), bevat 62 namen. De lijst der aangehouden leliaards omstreeks 8-3-97 telt er 61, niet steeds dezelfde als de vorige. Voor de meeste personen hebben we trouwens sporen op grond van meer dan één bron. Slechts voor 4 gevallen — Jan van de Pitte, Hendrik Rijm, Hannoet Uter Volrestrate, Zeger van Veldstrate — is het enig symptoom het lidmaatschap van de schepenbank der oude 39. Van de 38 bekende namen⁽⁴⁷⁾ van deze bank hebben er 34 een expliciet leliaards-dossier. Onze lijst van 140 Gentse leliaards bevat wel enkele personen die aangehouden werden (A) als familielid van leliaards ; het staat niet geheel vast dat zij zelf ook aktief leliaard waren.

In de andere steden van het graafschap deden zich analoge toestanden voor waarop ik niet in detail wens in te gaan, o.m. omdat ze reeds nauwkeuriger bestudeerd werden. Dank zij de stadsrekeningen van 1302 en bezitsgroepen van 1292 kon J. DE SMET uitmaken dat de rijke burgerij in Brugge toen 243 vermogende burgers omvatte die in drie fiskale groepen (bezitsgroepen) uiteenvallen. Van een groot aantal onder hen kon hij de politieke optie (in 1302) bepalen.

	Vermogen			
	Totaal	boven 3000 lb.	boven 2000 lb.	boven 1000 lb.
Aantal poorters	243	88	40	115
Leliaards	58	41	6	11
Klauwaards	74	17	13	44

(47) BLOCKMANS, *o.c.*, 462-63 ; in de lijst komt Philippe dou Val tweemaal voor ; Blockmans neemt aan dat het tweemaal dezelfde persoon betreft, en niet jr. en sr.

M.a.w., de klauwaards waren groter in aantal, maar de leliaards behoorden uitgesproken tot de meest gegoeden, al waren ook klauwaards in die toplaag voorhanden. Op de 78 burgers die op 19 december 1298 het nieuwe reglement uitvaardigden over de vernieuwing van de stadsmagistraat, staan er 34 als leliaards bekend, 14 als klauwaards, naast 30 niet te identificeren gevallen⁽⁴⁸⁾. Tijdens de Brugse Metten in 1302 werden in Brugge 90 leliaards gevangen genomen, meestal vreemde ridders, maar o.m. ook vier Brugse leliaards⁽⁴⁹⁾. In 1301 werden in Doornik 466 Brugse gijzelaars opgesloten; 27 daarvan zijn in de genoemde poorterijslijst van 1292-1302 terug te vinden, o.m. 2 leliaards⁽⁵⁰⁾. In een studie uit 1952 meende J. DE SMET op grond van een lijst van gevluchte leliaards uit 1302-1305 het getal leliaards uit 1302, nl. 58, nog met 15 eenheden te kunnen verhogen, zodat beide groepen elkaar in evenwicht zouden houden, nl. 73 leliaards tegenover 74 klauwaards⁽⁵¹⁾. C. Wyffels bewees evenwel intussen dat de genoemde lijst van vluchtelingen in feite opgesteld werd tussen 17 augustus en 18 september 1297, en dat acht personen uit de lijst in 1302 klauwaards waren, en dus van kamp veranderden. M.a.w., beide partijen kenden in Brugge tussen 1297 en 1302 slechts heel uitzonderlijke verschuivingen⁽⁵²⁾. Van de vier Bruggelingen die we opvisten in het konfiskatiedossier uit de ADN in Rijsel omstreeks 1300 is er een in de hierboven vermelde lijsten terug te vinden⁽⁵³⁾, de drie andere echter niet⁽⁵⁴⁾, wat aantoont dat de Brugse informatie nog nader doorgelicht dient te worden.

(48) DE SMET, *De inrichting van de poorterlijke ruiterij te Brugge in 1292 en haar indeeling in gezindheden in 1302. Versl. Med. K.V.A.*, 1930, 488.

(49) DE SMET, *ib.*, 493.

(50) DE SMET, *ib.*, 505; te vergelijken met D. VAN DEN AUWEELE, *De brugse gijzelaarslijsten van 1301, 1305 en 1328. Hand. Gen. Gesch. Soc. d'Emul. Brugge*, CX (1973), 116 en 128-167.

(51) J. DE SMET, *Brugse leliaards gevlucht te Sint-Omaars van 1302 tot 1305. Hand. Gen. Gesch. Soc. d'Emul. Brugge*, LXXXIX (1952), 146-147.

(52) C. WYFFELS, *Een « opstand » te Brugge en de vlucht van leliaards naar St. Omaars, tussen 17 aug. en 18 sept. 1297. Hand. Soc. d'Emul. Brugge*, XC (1953), 63-64 en 68.

(53) Nl. Robers de le Bourse, wiens dochter Ysabel, wegens zijn diensten aan de koning, een aantal gronden te Oostkamp ontvangt in 129[7] (ADN, B 1563, 48 v.); hij wordt vermeld in de lijst van 1292-1302 (DE SMET⁽⁴⁸⁾, 502) en 1297 (WYFFELS⁽⁵²⁾, 149, n° 15).

(54) Jakemine, vrouw van Boudewijn Alexandri, krijgt wegens bewezen diensten van haar man een jaarrente van de koning op 3 nov. 1300 (ADN, B 1563, 63 r.); Dominicus Maere (uit Brugge?) ontvangt van de koning goederen in Brugge en Brugse Vrije in april 1299 of 1300 (*ib.*, 57 v.); Paul de la

In Dowaaï deed zich een proces voor van politieke ondergang van het oude patriciaat, vergelijkbaar met dat van Gent. Er is een lijst van leliaards bekend met niet minder dan 135 namen⁽⁵⁵⁾.

Ambtenaren: Deze maatschappelijke groep was door de machtswisselingen in 1297-1302 vaak gedwongen positie te kiezen, ev. van partij te veranderen, omwille van het materiële belang. NOWÉ heeft vier gevallen bestudeerd van Vlaamse ambtenaren die omstreeks 1300 naar Franse koninklijke dienst overliepen. Drie kwamen uit de lagere adel: Simon Lauwaert werd van grafelijk baljuw van Kassel (1279) en Gent (1282-83), ontvanger voor de koning in Vlaanderen van 1298 tot 1300; Jan Lauwaert, een familielid, werd van grafelijk baljuw te St.-Winoksbergen (1282-86), koninklijk baljuw te Gent (maart 1302) en te Brugge; Walter Ronne is sergeant van de graaf in 1291, later zijn gezant, maar in 1298 schout van de koning te Brugge, en na 1302 koninklijk ambtenaar in Frankrijk, en o.m. in 1314 te Doornik. Pierre le Jumeau was achtereenvolgens in dienst van de graven van Vlaanderen en Henegouwen, en van de Franse koning; hij was, naar het beeld van NOWÉ, zowat een « administratieve condottiere »⁽⁵⁶⁾. NOWÉ vermeldt nog een aantal andere Vlaamse leliaards in Franse administratieve dienst, o.m. Hues de le Court als *crichouder* in het Vlaamse kunstgebied, en Pierre du Breuc als baljuw van de koning te Brugge tijdens de Brugge Metten⁽⁵⁷⁾.

Tenslotte vermeld ik een aantal koninklijke benoemingen in functies in de jaren 1298-1301 toen Filips de Schone Vlaanderen bezet hield, en die meestal mensen beloonden wegens bewezen diensten; sommigen zijn Vlamingen, anderen komen uit randgebieden; het gaat om benoemingen op het *lardarium* van Kortrijk⁽⁵⁸⁾, de Grote Brief te Brugge⁽⁵⁹⁾, de spijker te Brugge⁽⁶⁰⁾, de bewaking van het huis van de koning te Kortrijk⁽⁶¹⁾, de

Mote ontvangt wegens diensten aan de koning gronden in St.-Pieters-op-de-Dijk en in St.-Gillis te Brugge, op 24 maart 1299 (ib., f° 54 r-v).

(55) G. ESPINAS, *La vie urbaine de Douai au moyen-âge*, I, Paris, 1913, 229 sq., 241-248; G. ESPINAS, *Les origines du capitalisme*, II, Lille, 1936, 236-241. In dossier ADN, Rijsel, B1563, f° 59 v. komt één burger van Dowaaï als leliaard voor, nl. Jakemines Marikele.

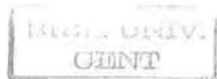
(56) H. NOWÉ, *Fonctionnaires flamands passés au service royal durant la guerre de Flandre, fin du XIIIe siècle*. *Revue du Nord*, XL (1924), 257-286.

(57) NOWÉ, *o.c.*, 267 en 281, n. 2; deze beide personages hebben een leliaard-« dossier » in onze lijsten van edelen (cf. boven).

(58) ADN, Rijsel, B 1563, 57 r. Raoul Reingoth, 5 maart 1298.

(59) Ib., 58 v.: Thomas de Montmor [.....], 29 juli 1298: wegens *service envers le roy en sa guerre de Flandres*.

(60) Ib., 55 r.: Jehans Oreille, clerius, 28 juli 1298 (*boin service*).

brief van het Land van Waas⁽⁶²⁾, de meierij van Harelbeke⁽⁶³⁾, de bewaking van het bos van Niepkerke⁽⁶⁴⁾, van de Vlaamse duinen⁽⁶⁵⁾ en van het kasteel van Wijnenale⁽⁶⁶⁾.

Omgekeerd werden heel wat klauwaards uit funkties uitgeschakeld en werden tegelijkertijd hun goederen gekonfiskeerd. Dit was het geval met Jan van Assenghien⁽⁶⁷⁾, Ingelram Bierne⁽⁶⁸⁾, Chrestien de Brabandere⁽⁶⁹⁾, Jan d'Estaules⁽⁷⁰⁾, Jan van Menen⁽⁷¹⁾ en Willem de Visch of Poisson⁽⁷²⁾.

Eveneens in omgekeerde zin werden, daar waar de graaf het gezag in handen had, funkties aan leliaards ontnomen door Gwijde van Dampierre en aan klauwaards toegekend, zoals de tol van Gent op 1 mei 1298 ontnomen aan leliaard Jan Damman en toegewezen aan Jakob van Deinze, proost van O.-L.-V. te Brugge⁽⁷³⁾. In dit licht kunnen we de hele operatie zien van de vervanging der oude XXXIX door de nieuwe XXXIX te Gent in 1297.

(61) Ib., 60 r. : Grars dis li Fols, jan, 1300 (n. s.) (*boins services*).

(62) DE COUSSEMAKER⁽¹¹⁾, 151 : Gillis van Belle, klerk van leliaard Symon Lauwaert, 14 mei 1300.

(63) ADN, Rijsel, B 1563, 63 v. : Andriu de Champagne, vallet van Fr. koning, mei 1300.

(64) Ib., 60 r. : Guillaume li Veneres, 24 juni 1300.

(65) Ib., 64 r. : Jan van der Haeghen, 27 okt. 1300.

(66) Ib., 65 v. : Ferris Taschiers, vallet van Fr. koning, 7 aug. 1301.

(67) ADN, Rijsel, B 1561, 72 v° (febr. 97) : konfiskatie ; was voordien baljuw van graaf te Dowaaï (1295-97) ; NOWÉ, *o.c.*, 280, n. 4.

(68) DE COUSSEMAKER⁽¹¹⁾, 123 : konf. in 1298 ; was baljuw van St.-Winoksbergen in 1289.

(69) Id., p. 122 ; was voordien baljuw van Brugge (1298).

(70) ADN, Rijsel, B 1563, 56 r. : gekonf. in apr. 1298 (of 99) ; voordien burggraaf van Veurne.

(71) Id., 55 r. : gekonf. op 2 apr. 1299 ; was klerk van de graaf in 1297 (WYFFELS, *Inventaris*, 63, n° 228).

(72) DE COUSSEMAKER, *o.c.*, 126 : gekonf. op 20 mrt. 1299 ; was kapitein van graaf te St.-Winoksbergen in 1290 (J. DE ST. GENOIS, *Inventaire analytique des chartes des comtes de Flandre*, Gand, 1843-46, n° 575).

(73) J. DE SAINT-GENOIS, *Monumens anciens essentiellement utiles à la France* (.....), II, Paris, 1816, 874. Wellicht een ander voorbeeld is Willem dou Breuc (familie der leliaards Philippe en Pierre ?), aan wie op 21-12-98 een inkomen op de tol van Kassel wordt ontnomen ten voordele van klauwaard Jan van Bletti (R.A. Gent, Archief Graven v. VI., Chron. gerangschikt suppl., n. 247). Gilbert, burggraaf van St.-Winoksbergen, overleden vóór 15 juni 1299 (VERBRUGGEN, *Slag*, 224), streed in 1297 met het Frans leger in Gascogne (VIARD⁽³⁷⁾, kol. 99, n° 622), werd door de graaf gekonfiskeerd op 17 nov. 1298 (DE COUSSEMAKER, *o.c.*, p. 159).

Clerus: Over de politieke houding van de clerus moet het onderzoek nog aangevat worden. We stippen voorlopig slechts aan dat onder de Gentse leliaards twee geestelijken voorkomen, dat de geestelijke Jehans Oreille op 28 juli 1298 als leliaard benoemd wordt op de spijker te Brugge, en de klauwaard clericus Jakob van Deinze op de tol van Gent⁽⁷⁴⁾.

Ook instellingen hebben positie gekozen, zoals de abdij van Eekhout, die op 18 juli 1300 van de Franse koning compensatie ontvangt voor verliezen tijdens de oorlog⁽⁷⁵⁾.

De geografische faktor.

Het is logisch dat de politiek van konfiskaties en benoemingen slechts gevoerd kon worden binnen het gebied dat graaf en koning resp. en met wisselende omvang onder controle hielden. Naarmate tussen 1297 en 1300 de graaf de macht verloor over het zuidelijke deel van Vlaanderen, kreeg de koning er vrij spel; daarentegen had hij in die jaren alle kansen om de goederen van de Gentse leliaards, die traditioneel gesitueerd waren in het noorden van de Oudburg, in het Land van Waas en de Vier Ambachten, naar hartelust te konfiskeren⁽⁷⁶⁾.

Eén gebied springt in het oog als een leliaardswingewest, nl. de kasselrij Kassel: VERBRUGGEN wees er vroeger al op, dat 22 van de 67 edelen die hij in het leliaardskamp situeerde, in Kassel te vinden zijn⁽⁷⁷⁾. Bovendien bezitten we een lijst van de leliaards in het Kasselse van 11 juli 1302-aug. 1304, met 75 namen⁽⁷⁸⁾; daaruit blijkt dat deze leliaards niet enkel tot de adel behoren, maar wellicht ook stadsbewoners en gewone landbouwers-pachters omvatten. Is deze concentratie gezichtsbedrog wegens de toevallig gunstige dokumentatie? De konfrontatie met latere informatie uit 1315 zal het mogelijk maken dit vrij negatief te beantwoorden en een hoge densiteit van leliaards aan te nemen.

Sociale en familiale faktor.

Globaal genomen zagen we dat de leliaards essentieel uit het gegoede patriciaat komen, terwijl de volksklasse sterk overwegend graafsgезind is. De gegevens voor Brugge verplichten ons evenwel aan te nemen, dat ook

(74) Zie boven: lijst Gentse leliaards (Foro, Odenghem); zie noot 60 en 73.

(75) ADN, Rijsel, B 1563, f° 61 r.

(76) Cf. boven lijst Gentse leliaards (konfiskaties: BLOCKMANS, *o.c.*, 512-520).

(77) VERBRUGGEN, *o.c.*, 225.

(78) ADN, B 1292-4198; DE COUSSEMAKER, 162-66.

onder de klauwaards gegoeden voorkomen, en dat het contrast dus nie al te scherp getrokken mag worden. Bij de Gentse leliaards schommele de verloren patrimonia uit de Franse schatkist van 60 lb. tot 5.188 lb. par. een spanning dus van 1 tot 86,5 ⁽⁷⁹⁾.

Verder stippen we aan dat vaak gehele families tot één zelfde kamp lijken te behoren : bij de adel de families Haveskerke, Hazebroek, Planck en Zoetenaai ; bij de Gentse leliaards : Bette, Broesche, Celiënzoon, Haec Kerkhove, Lake, Merham, Minne, Mote, Overleie, Pitte (van de), Rijnvisch Spiegele (van den), Uten Dale, Uten Hove, Uten Volrestrate, Ver Mariën zone, Willebaert, Zwijnaarde, etc. Veel van deze bundelingen gaan wel licht terug op de typische Gentse familievets in de 13e eeuw ⁽⁸⁰⁾. Bij de ambtenaren is er de familie Lauwaert. Anderzijds is het echter zo dat in bepaalde families de scheidingslijnen dwars door de familie heen lijken te lopen ; dit is het geval te Gent met de familie Haec en Uten Hove ⁽⁸¹⁾, in Dowaa met de familie Mons ⁽⁸²⁾ ; de leliaard Walter van Broekburg was de zoon van de bekwaamste financiële medewerker van de Vlaamse graven, Filips van Broekburg ⁽⁸³⁾ ; leliaard Hendrik van Briard had een vader klauwaard ⁽⁸⁴⁾.

Een belangrijke en tot nog toe zeer onbevredigend opgeloste vraag is, wat er met de groep leliaards, na de restauratie van het Vlaams grafelijk gezag in 1305, geschiedde. Dit avontuur der leliaards op lange termijn, dat blijkbaar niet een anekdote, maar eerder een blijvende attitude was, hopen we in een volgende bijdrage uiteen te zetten ⁽⁸⁵⁾.

W. PREVENIER.

(79) BLOCKMANS, *o.c.*, 375-376.

(80) F. BLOCKMANS, *Een patricische veete te Gent op het einde der 13e eeuw*. *Hand. Kon. Comm. Gesch.*, XCIX (1935), 573-692.

(81) BLOCKMANS ⁽³⁸⁾, 651-654 ; BLOCKMANS, B.T.F.G., XV (1936), 496-505.

(82) ESPINAS, *Vie Urbaine*, III, 629-630.

(83) Th. LUYKX, *De grafelijke financiële bestuursinstellingen... tijdens Margareta van Constantinopel (1244-1278)*, Brussel, 1961, 63-89.

(84) Vader Hendrik, gekonf. op 23-3-99 (DE COUSSEMAKER, *o.c.*, 140-141) ; zoon Hendrik komt voor op lijst van Kassel als leliaard (ib., p. 162), nl. in Kassel-stad.

(85) Ik dank voor de vele suggesties coll. A. Verhulst, Thérèse de Hemptinne, M. Rijckaert, E. Thoen, M. Vandermaesen en J. Vermaere, en de studenten licentie geschiedenis der R.U.Gent, middeleeuwen (1976-77).

t
 n
 ;
 o
 e
 ,
 -
 e
 l
 e
 e
 e